

Живојин СТАНОЈЧИЋ /Београд/

О БОШКОВИЋЕВОМ ДЕФИНИСАЊУ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: Аутор излаже резултате свога истраживања места Његошевог језика у изградњи српско(-хрватско)г књижевног језика: (а) прво, у светлу Бошковићеве глобалне оцене Његошевог језика у периодизацији нашег књижевног језика и (б) друго, у функционалности нашег књижевног језика у функционисању Његошеве и Андрићеве употребе *пасивне конструкције*, као типичне структуре наше књижевнојезичке синтаксе која се као таква — *књижевнојезичка* — опонира *народним* структурама истих денотата, опет — у светлу Бошковићевог приступа дефиницији књижевног језика.

1.

Приказујући улогу Ђуре Даничића у нормирању српског језика, проф. Радосав Бошковић је написао: „Књижевни језик није књижевни само зато што је језик књиге, језик писане речи; он је књижевни језик и зато, и нарочито зато, што има своју синтаксу, своју структуру, своју физиономију...” Затим је, служећи се *формом негативне дефиниције*, опонирао томе језику, дакле — књижевном у смислу који је дефинисао — језик М. Миљанова, уз констатацију да је језик тога писца „још народни језик, још народски језик, још у малој мери књижевни језик: то је језик без организоване, синтаксички организоване сложене реченице, без типичних књижевних свеза, без глаголских и апстрактних именица, без конструкција и обрта типичних за књижевни језик, то је — народни језик на папиру, у правом, не фразеолошком смислу тога израза...”¹.

---

¹ Р. Бошковић, *Ђуро Даничић и књижевни језик наш*, Одабрани чланци и расправе, ЦАНУ, Титоград, 1978, 190.

Р. Бошковић је, на томе месту, у такву врсту језика сврстао и Вуков почетни језички израз, и језик протe Матије Ненадовића, и — најзад — „и Његошев језик у оним случајевима у којима је тај језик израз моћнога црногорског колектива”².

А онда је језгровито закључио: „И обрнуто: такав није језик ниједнога од доцнијих и данашњих писаца наших”³.

Ја ћу се, у светлу глобалне Бошковићеве анализе, задржати на три елемента његове, до савршенства концизне, дефиниције.

Он, дакле, интерпретирано *формом позитивне дефиниције*, у ствари, каже:

(аа) да књижевни језик мора имати „конструкције и обрте” типичне за књижевни језик,

(бб) да Његошев језик осим темељних црногорских дијалекатских елемената има исто тако темељне наддијалекатске елементе, и

(вв) да наши писци који долазе после непосредних следбеника вуковског почетног модела — имају све типичне за књижевни језик конструкције и обрте.

Ова Бошковићева анализа висока је синтеза велике масе података коју је овај умни лингвиста имао у својим кôдним системима. Нама, који смо много скромнијих капацитета у лингвистичким сазнањима, остаје да на ове елементе укажемо селективно, само на понекој од конкретних језичких структура. Наравно, смештајући их у систем који је Бошковић дефинисао.

У Бошковићев апстрактни модел релевантних чинилаца књижевног језика, сместићу доказано наддијалекатску категорију пасивних конструкција српскохрватског језика, како се реализује у језику Његошевих дела *Горски вијенац* и *Луча микрокозма*, и — у складу са његовом констатацијом (вв), тј. са чињеницом да наши писци који долазе после непосредних следбеника вуковског почетног модела имају све типичне за књижевни језик конструкције и обрте — поредити са реализацијом која је заступљена у језику Иве Андрића, писца много касније епохе, а једнаких квалитета са Његошем.

Наравно, у овако ограниченом времену, и о једној, и о другој страни говорићу врло селективно, врло уопштено и, потребно је истаћи,

² Ibid., 190.

³ Ibid., 190.

апсолутно путем случајног узорка. Јер — и Његошево, и Андрићево дело и у овоме погледу врло је богато.

2.

У основном облику пасивне конструкције (*помоћни глагол + партицип пасивни*) у Његошевом језику *Горског вијенца* и *Луче микрокозма* (по издању Просвете, Београд, 1977, скр. = Гв., број стиха; Лм., Певање, број стиха) — а у класификацији по семантици лексеме — налазе се

(а) глаголи из семантичке категорије говорних делатности (вербалних активности) у најширем значењу тога појма, с примерима типа:

Да, витеза сустопице трагически конач прати: / твојој глави *би суђено* за в'јенац се свој продати (Гв., 23-24);

(б) глаголи из категорије делатности блиских наведеној (вербалној), али и са ширим семантичким пољем које обухвата физичковербалне акције; тј. они глаголи који се, уместо говором / писањем, реализују гестом који је у блиској вези са говорном акцијом:

Све су наше главе *изабране*, / момци дивни исто ка звијезде (Гв, 269-270);

(в) глаголи чија је семантика секундарно изведена из круга физичке акције и стављена у сферу декларативног (нпр., акт праћен објављивањем):

Сном је човјек *успаван* тешкијем (Лм., Посв., 71). — Воље му је основ *положена* / на крилима непостојаности (Лм., Посв., 84-85);

(г) глаголи чија је семантика у сфери акције која се не мора везивати за вербалне акције:

Он једини у простору св'јетлом / у црну је *облачен* порфиру (Лм., I, 285-286). — Зла свакога најљуће крајности / под једном су у њ круном *сабрране* (Лм., I, 287-288). — Миријаде сјајнијех сунацах / о њему су светијем *правилном* / за свијетле власе *повјешане* (Лм., II, 147-149). — Од твога су

хода свештенога / богохулни *срушени* олтари (Лм., VI, 275-276). — Простор цјео у стара времена / *бјеше* св'јетлим *засут* шаровима (Лм., IV, 101-102).

Са гледишта дистрибуције облика, врло је карактеристично да се „чиста” пасивна конструкција (она која је као таква — морфолошка категорија у облику структуре *помоћни глагол + пасивни партицип*) у *Горском вијенцу* скоро и не јавља, осим у понеком усамљеном примеру, као што су они наведени горе у т. (а), из *Посвете праху оца Србије*, одн. у т. (б), из *Кола*. Овакво стање ствари, апсолутна је потврда напред датој Бошковићевој констатацији о односу народног („народског”) језика и правог књижевног језика: језик *Горског вијенца* сигурно је ближи дијалекатској основи, тј. слоју који је Бошковић дефинисао речима „Његошев језик у оним случајевима у којима је тај језик израз моћнога црногорског колектива”⁴, него језик *Луче микрокозма*⁵.

3.

Природно је, већ по основној законитости и услову који се морају задовољити да би два говорника припадала једној заједници, да П. П. Његош и Иво Андрић не могу излазити из и с т о г језичког оквира (о чему не треба ни говорити), и у томе они морају бити једнаки, наравно, узимајући у обзир разлике настале — чињеницом језичкоисторијског развоја.

Отуда у језику *И в е А н д р и ћ а*, узетом из истојврсне с Његошевом врсте текста, дакле — из поетско-филозофских дела *Ex Ponto*, *Немири*, *Лирика* (Сабрана дела, књ. XI, „Просвета”, Београд, 1981) — и не

⁴ Ibid., 190.

⁵ В. и Б. Остојић, Прилози о Његошеву језику, Никшић, 1997, 167-168, где се каже: „Два различита књижевнојезичка нивоа присутна су у Његошевом Горском вијенцу. У функционисању је, с једне стране, народни говор црногорски, врло слојевити, пун стилских фолклорних одлика с богатом фразеологијом и, с друге стране — савремени књижевни језик с примјесамa црквеног језика... Поред општејезичке и дијалекатске компоненте, па затим и утицаја других језика, реализује се и поетска, која се преплиће са општекњижевном и дијалекатском компонентом. Њиховим комбиновањем и узимањем кад затреба по којег русизма, односно словенизма, Његош је уздигао своје домаће наречје давши му овлаш обиљежја општекњижевног српскохрватског језика. Није, дакле, то језик Његошева завичаја, па ни било које ближе или даље околине, већ пјеснички језик који се ‘мора посматрати на посебан начин’...”

морамо посебно, бар за сврхе овога поређења, анализирати и типичне форме као што је о с н о в н и о б л и к пасивне конструкције (*помоћни глагол + партицип пасивни*), одн. активна конструкција са партикулом *се*. Рецимо, као што су оне које прво наводимо из Његошевог језика, то јест

— глаголе из семантичке категорије *verba dicendi, verba sentiendi* и других сличног значења у најширем значењу тога појма, с типичним примерима:

Њима је брзо *суђено*, као што су и сами судили (Лир., 192). — То не значи да *ћемо бити „разочарани“* (Лир., 212). — *Суђен сам* на самоћу (Брегови, 112).

Па, не морамо, дакако, наводити ни Андрићеве примере аналогне примерима из категорија које смо побројали код Његоша у свим категоријама а у њиховим одељцима означеним са (б), (в), (г) и (д). Таквих је, природно — у смислу горе наведене аксиоматске константе — много. То је и исказ: *И то би примљено* (Лир., 192), и исказ: *Зашто је човјеку само дано* да може да замрзи на свој живот (ЕхР, 11), и исказ: *Затрављен си* сновима (ЕхР, 79)⁶.

Али — узимајући и почетни екстралингвистички моменат у обзир: онај отисак модела који Андрић види у језичкој пракси народа, тј. то да је Иво Андрић сасвим убеђено, и с разлогом п и с а о да „има у нама дрхтај једног тона који тачно одговара ритму Његошевог десетерца, који се према њему односи као калуп (тј. — м о д е л, казали би лингвисти, прим. Ж. Ст.) према одливку и који се на његов звук увек одазове, веран и непогрешан као лозинка”, те да генерације већ цитирају Његошеве стихове не „у неком књижевном смислу речи”, него их употребљавају „као што употребљавају у говору толике народне изреке и узречице, не двојећи их од њих”⁷ — са сигурношћу се може уочити упадљив з а ј е д н и ч к и узус.

Оба наша ствараоца на исти начин узимају ову језичку форму, која је једна од типичних књижевнојезичких конструкција, према којој у оном језику који проф. Бошковић узима под појмом и термином „на-

⁶ В. и детаљно: Ж. Станојчић, Синтаксичке студије, Никшић, 1990, 65-70.

⁷ И. Андрић, *Вечна присутност Његошева*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 61 [Борба, XII/135, 8. VI 1947, 2].

родски језик” стоји за Вуков примарни језички израз типичнија форма *активни глаголски облик + се*, а који су и у језику оба ова велика пи-сца ствараоца заступљени примерима типа: *Је ли му се кућа ископала* (Његош, Гв., 2006). — *Сакупи се* војске као воде (Његош, Гв., 2594). — *Да опширну видим колијевку / у којој се* вјечност *одњихала* (Његош, Лм., I, 71-72). — *Испрва се судило* по старим параграфима (Андрић, Лир., 192).

4.

Уз то, својевремена моја анализа (која је својим резултатима у основама овог реферата) учврстила ме је у уверењу да је — баш као и напред истакнути екстралингвистички фактор Андрићевог израженог схватања о присуству Његошевог језика у одређеном слоју језика којим се сви служимо — поуздан показатељ те подударности и један језичкодистрибутивни елеменат анализираних текстова.

Наиме, пасивна конструкција *помоћни глагол + партицип пасивни* у језику Његошева два дела, уз напред поменуте изузетке, с в а је у језику *Луче микрокозма*, тексту изразито филозофске рефлексije. Све што је њоме ту речено, у *Горском вијенцу* речено је углавном д р у г и м с р е д с т в и м а, првенствено стандардном вуковском (народном) структуром *активни облик глагола + се*⁸. У Андрићевом овде анализираном тексту, који је с а в у и с т о ј с ф е р и у којој је и Његошева *Луча*, обе пасивне конструкције су заступљене, при чему за значења са имплицираним агенсом преовлађује структура са пасивним партиципом.

Најзад, и екстралингвистичка чињеница Андрићеве дефиниције његошевских модела у српском књижевном (и народном) језику, каква је изражена речима да „има у нама дрхтај једног тона који тачно одговара ритму Његошевог десетерца, који се према њему односи као калуп (тј. м о д е л, казали би лингвисти, прим. Ж. Ст.) према одливку и који се на његов звук увек одазове, веран и непогрешан као лозинка”, те да генерације већ цитирају Његошеве стихове не „у неком књижевном смислу речи”, него их употребљавају „као што употребљавају

⁸ В. Ст. Карацић, *Српска граматика* (уз Српски рјечник из 1818), „Просвета”, Београд, 1966, стр. LIII-LIV, LVI. В. и: М. Стевановић, *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог, XXVI / 1-2, Београд, 1963-1964, 133-134.

у говору толике народне изреке и узречице, не двојећи их од њих”⁹ — поуздан је аргумент за прихватање Бошковићевог схватања књижевног језика. Јер несумњиво је да је Андрић, уз мисао Његошеву, на уму имао — Његошев језички израз, и језичке чињенице реализоване у датим (истоврсним) текстовима, уз узимање у обзир и временског чиниоца, што упућује на оправданост констатовања да је Његош уграђен и у модерни језик Андрићеве, па, дакле — и наше епохе. Ова чињеница сигурно је једна од константи и нашег књижевног језика, као што је то константа књижевних језика уопште.

А управо и те феномене развитка књижевног језика имао је на уму лингвиста Радосав Бошковић.

ГРАЂА

1. Његош, П. П., *Горски вијенац и Луча микрокозма*, Просвета, Београд, 1977.
2. Андрић, И., *Ex Ponto, Немири, Лирика*, Сабрана дела, Књ. XI, Просвета, Београд, 1981.
3. Бошковић, Р., *Ђуро Даничић и књижевни језик наш*, Одабрани чланци и расправе, ЦАНУ, Титоград, 1978, 187-190.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андрић, И., *Вечна присутност Његошева*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 1981.
2. Андрић, И., *Над Његошевом преписком*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 1981.
3. Карацић, Вук, Ст., *Српска граматика* (уз Српски рјечник, 1818), Просвета, Београд, 1966.
4. Остојић, Б., *Прилози о Његошеву језику*, Никшић, 1997.
5. Станојчић Ж., *Синтаксичке студије*, Никшић, 1990.
6. Стевановић, М., *Језик у Вукову делу и савремени српскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог, XXVI / 1-2, Београд, 1963-1964, 73-150.
7. Стевановић, М., *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, САНУ, Посебна издања, Књ. CDXCIII/27, Београд, 1976.

---

⁹ И. Андрић, *Вечна присутност Његошева*, Сабрана дела, Књ. XIII, Просвета, Београд, 61 [Борба, XII/135, 8. VI 1947, 2].

Živojin STANOJČIĆ

ON BOŠKOVIĆ'S DEFINITIONS OF LITERARY LANGUAGE

Summary

Author is analyzing Bošković's definitions of a literary language according to which a literary language is a category of that rank only if it possesses the typical literary language syntactic structures and the typical literary language physiognomy. He finds the evidence of such state in Njegoš's use of passive voice structure *auxiliary verb + participle passive* compared with the use of the same structure in language of Ivo Andrić. Both writers, between whom there is a whole century of time difference, show the same characteristics of usage. He found that there is a great similarity in two writers' usage of language vehicles in the domain of passive voice structures, concluding that the language of P. P. Njegoš, in its form of the Montenegrin idiom, is a solid element of the very nucleus of Serbo-Croatian literary language that is used by 20-th Century writer Ivo Andrić. At the same moment, the found fact is obviously fully confirming the Bošković's criteria of definition of a literary language.